

Borcsa János¹

A KÉRDEZŐ PETŐFI

Amióta világunk az ember megszólalásától hangos, azóta kifogyhatatlanok a miértek, a feltett kérdések s a legkülönbélebb kihívásokra adott válaszok. Egymást váltó s egymással is versengő szövegek sokaságától hangos a belakott tér, amelyre figyelni érdemes, igaz viszont, hogy a hangzavar sem szűnik, amely elől menekülni készlet a józan értelem...

Válaszoló lénynek mondják az embert, viszont nem téveszthetjük szem elől, hogy helytálló és hiteles válaszokat csak világosan megfogalmazott kérdésekre lehet adni. A megismerést a helyesen feltett kérdés indíthatja el, a kérdező pedig, ha az emberre, valamint a társadalmi viszonyokra irányul érdeklődése, nem nélkülözheti a morális alapot. A megtalált vagy meghozott érvényes válasz aztán előrelendítheti életünket.

Ha éppenséggel történelmi jelentőségű változások idején élsz, rendkívül felértékelődnek mind a kérdéseid, mind a válaszaid. Nagy horderejű folyamatokat indíthatnak el, és hosszú időre megszabhatják azok irányát. A forradalom és szabadságharc időszakában például Petőfi Sándor versei által vetett fel világos kérdéseket az egyént, a társadalmat s a nemzetet illetően, s keresett érvényes válaszokat.

Különben már a huszonnégy éves fiatalembert foglalkoztatta, hogy költőként elér-e, hogy a haza fiának nevezze majd, illetve az, hogy népe a felemelkedés, a haladás vagy a hanyatlás történelmi küszöbe előtt áll-e? Mindkét kérdés felmerült ugyanazon rövid időszakban, 1845 október–novemberében. Erről tanúskodik a *Szemere Pálhoz* és *A hazáról* című verse. A nemzete iránti aggodalom hangja különben már évkezdő versében felhangzott: „Lesz-e még e nemzet olyan, / Hogy halált nem érdemel?” (*A magyar nemzet*)

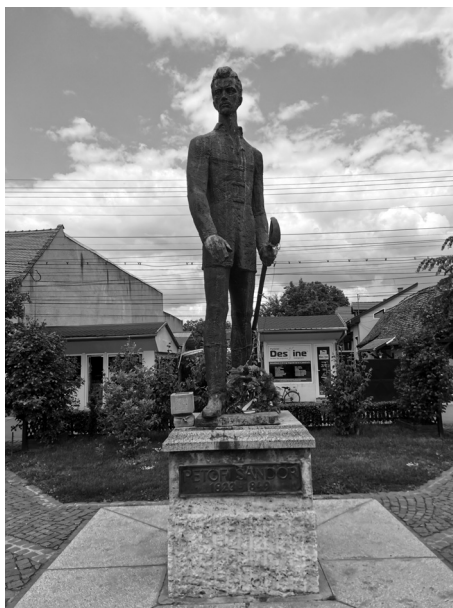
Úgy tűnik, éppen egy ilyen, a nemzetéért felelősséget érző költő szerepére készül a fiatalembert ismerhetünk meg Barabás Miklós Petőfit ábrázoló álló derékképét szemlélve. A hátratett kezű, egyenes

---

1 Isten éltesse lapunk állandó szerzőjét, a 70 éves Borcsa Jánost! (A szerkesztőség)

testtartású ifjút magyaros felöltőben, zsinóros atillában, rojtos végű nyakkendővel, komoly arccal és távolba néző ábrándos tekintettel ábrázolja az 1845-ben, Vahot Imre lapszerkesztő kérésére, olcsó pénzért készített Barabás-portré, amelyet a kortársak különben sikerültnak tekintettek. A Petőfihez nagyon közel álló Jókai utólag is igen elismerően véleményezte. „Ez az egyetlen igazi, hű arcképe a halhatatlannak – írta. – Ilyennek ismerték őt mindazok, akik vele együtt éltek.”

Alig néhány hónappal későbbre tehető a költő *Felhők*-korszaka (1845 végétől 1846 március elejéig), amelyben egy pesszimista világérzekeles nyomán az egyén egyetemes, a lét filozofikus kérdéseit veti fel a költő rövid, kötetlen lírai műformákban, ebből kifolyólag „a kérdések ciklusá”-nak tekinti az újabb Petőfi-kutatás az ide sorolható mintegy hatvanhat verset. (Vö. Kerényi, 220.) Nem egy vers tanúsítja viszont, hogy e „korszakon” túl is felmerültek ezek az eszmék, előremutatva Madách *Tragédiájának* történelemfilozófiai pesszimizmusa felé – előzményként pedig Kölcsey és Vörösmarty említendő (*Vanitatum vanitas*,

Petőfi Sándor szobra Székelykeresztúr főterén. Márkos András alkotása. (Fotó: Zsidó Ferenc)

illetve *Gondolatok a könyvtárban*) –, amelyet plasztikusan egy örökös, irtóztató körforgásban ragadtak meg, Petőfi például a *Világosságot!* (1847) című versében.

A következő egy-két évben aztán Petőfi elérkezett az emberi és költői kiteljesedés útjára. A hazafiság mint elsőrendű gondja és gondolata végigkísérte ezen az úton, de immár határozottan szólalt meg a társadalmi igazságosság és szabadság mellett, illetve a forradalom kérdésében is. A költő ismertsége olyan fokú lett, hogy egy-egy versét már nemcsak az irodalmi élet fórumain kommentálták, hanem besúgói jelentések tárgyát képezték, amelyek adott esetben egyenesen a bécsi rendőrminiszternek készültek. Egyik szerint „Petőfi állítólag határozott költői talentum, de forradalmi érzésű és egész egyéniségéről ítélve, veszélyesebbnek látszik, mint az ellenzéki raisonneurök nagyrésze” – idézi Antal Árpád Petőfiről írt pályaképeben. (235.)

A *Levél Várady Antalhoz* ilyen értelemben mérföldkő, s politikai üzenete miatt a költő életében meg sem jelenhetett. Ezúttal is világos Petőfi szónoki kérdése a hazafiságot illetően, éspedig az, hogy a hon feledhető-e? Az őt foglalkoztató másik kérdés pedig úgy hangzik, hogy mit hozhat a jövő, amikor is a hazának szüksége lesz rájuk? Kiderül, a *Levél* költője hisz egy közeli jövőben, amit ekként vizionált: „a népek mind fölemelik / A föld porába gázolt fejüket, / S végigmennydörgik a föld kerekén: / 'Legyünk rabokból ismét emberek!'” A vízió szerint egy tisztító és felszabadító társadalmi-politikai forradalomnak kell eljőnie, hogy a föld lakója visszanyerje méltóságát, azaz az „isten képihez” váljon újból hasonlóvá, vagyis illelhető legyen az ember névvel.

Ebben a versben még a szót ugyan nem mondta ki, hogy *világszabadság*, de mint koreszme teljes mértékben benne van, s fél évvel később meg is születik az *Egy gondolat bánt engemet...*, elhangzott ugyanakkor a magyart sorsdöntő helyzetben választás elé állító s a *Nemzeti dal*ban elhangzó kérdés korai megfogalmazása is. A „legyünk rabokból ismét emberek” előzménye tehát a majdani felrázó kérdésnek: „Rabok legyünk, vagy szabadok?”

A *haza* című korábban idézett versnek egy eredeti fogalmazványára is hivatkozik a Petőfi-irodalom, amely nem a honfibúban virrasztó költőt idézte, hanem a cselekvő hazafit, aki kész áldozatot is hozni a hazáért: „Oh, hogy csak könnyet onthatok, / Csak gyáva könnyet a

honért! / Miért nem hí, miért nem int hát, / Hogy kebelemből ontsak érte vért?” (Horváth János, 247.)²

A „miért nem hí” kérdésre aztán alig két év múlva, a *Nemzeti dal*ban hangzott el immár a minden magyarhoz szóló határozott felszólítás: „hí a haza!” Történelmet alakító kivételes helyzetben lépett fel Petőfi mint nemzeti és forradalmár költő azokban a márciusi napokban. Nem sokkal később, május végén vagy június elején készülhetett Barabásnak ezt a költőtípusú ábrázoló álló térképe Petőfiről. Ugyancsak sötét színű zsinorozott attilában jeleníti meg a költőt, de már a kihajtott fehér inggallér a figura társadalmi radikalizmusát hangsúlyozza. Az újabb kellékek aztán, az oldalán hordott kard, amelynek markolatján bal kezét nyugtatja, továbbá a nemzeti színű karszalag s szíve fölött a korona nélküli, tehát republikánus címerkokárdával a forradalmárt teszi láthatóvá. Tekintete ezúttal határozott célpontra összpontosul, egész lénye cselekvésre késznek mutatkozik. A kép sokszorosítva 1848 júliusában forgalomba került, érthető tehát az alak színpadias beállítása, amely így a közönség ízlését igyekezett kielégíteni.

Az Alföld fiának és Székelyföld szülöttjének a találkozására Pesten került sor tehát több alkalommal 1845 és 48 között, aminek nyomán több hiteles Petőfi-portré készült. (Sőt, elcipelte a mesterhez Arany Jánost is, hogy barátjáról rajzot készíttessen vele!) Kijelenthető talán, hogy döntő mértékben ezek az ősforrásai a mai napig a Petőfi-ikonográfia. Ez pedig, tudjuk, koreszméktől, művészet- és történelemszemlélettől, politikai kurzusoktól függ.

Petőfinek a Székelyfölddel s úgy általában a székelyekkel való találkozása ugyancsak figyelmet érdemel. Erdélyt, a nagyobb térséget 1846-ban már idézte. Az *Erdélyben* című költeményben a magyarról mint „kétországos nemzet”-ről beszélt a költő, s a porszem-köszikla motívumpárral szemléltette, illetve példázta az összetartozás fontosságát, ha ugyanis összenőnek a porszemek, szikla lesz belőlük, s nem szóródhatnak szét „a nagy világnak minden részibe.”

---

2 S ugyancsak itt hangzik el a költő történelemszemléletének összetettségét szemléltető versszak, ellentétbe állítva a forradalmi változásokat sürgető nyugati világot a tehetetlenséget tanúsító magyar viszonyokkal: „A nemzetek mind zajlanak / Európa hangos színpadán; / S mily csendes a magyar! hazánkat / Ők híreből sem ismerik talán.” A nyugat-európai forradalmi mozgalmak kihunyásával viszont, szabadságharcunk hónapjaiban a világhelyzetben történt fordulat – amit költőnk pontosan érzékelt –, azaz „Európa csendes, újra csendes, / Elzúgtak forradalmi...” Mindeközben a magyar vérell áldozott a szabadságért...

Mintegy ezt a gondolatot folytatja a *Két ország ölelkezése*, amely nem annyira közismert vers, de a mai magyar közgondolkodás számára is irányt szabhatna. 1848 júniusában, alapvető nagy társadalmi változások idején írta az Erdély iránti történelmi felelősség jegyében. A forradalom kitörésének napján elhangzott kiáltvány (*Mit kíván a magyar nemzet*) utolsó pontjának, az Erdéllyel való uniónak a törvény általi kimondása indította versírásra a költőt, azaz „midőn eggyé lett mind a két magyar”, illetve amikor „két ország eggyé olvadt.” Testvér üdvözölte a testvért ekkor Petőfi megszólalásában, mondván az azóta őszintén és nyíltan oly ritkán mondható vagy mondott szavakat:

*Ki eddig a porban hevertél,
Légy üdvözölve kebelünkön, Erdély!*

S ezúttal Petőfi, *a rónák fia* mint a nemzeti felelősségérzés megszólaltatója külön üzent a székelyeknek is, úgymond saját érzelmeinek „tündérvilágával” lelkét indítva útra „a Királyhágón által”, megbízván ama lelket, hogy e kincsek „legszebb részét” a székelyeknek ajándékozza, s hogy járja be völgyeiket és bérceiket:

*Röpülj föl s állj meg bérceik felett,
S hogy megismerjék a rónák fiát,
Játsszál szemökkel, mint a délibáb.*

Bárcsak a rónák mai fiai is aszerint gondolnák el a magyar és magyar közötti viszony lelki és erkölcsi oldalát, ahogy hajdan, azaz tiszta lelkülettel és kikezdhethetlen szándékokkal vállalnának felelősséget azokért, akik ma is érzik – és hordozzák nap mint nap! – a mostoha történelmi viszonyok terhét, s fokozottabban, mint anyaországi testvéreik...

A székelyeket aztán katonai erények alapján, közvetlen tapasztalatból is megismerhette Petőfi, amiről két közismert verse tanúskodik, de egy hadi beszámoló is 1849. április 17-éről, amely a *Közlönyben* meg is jelent: „Átaljában csak annak lehet fogalma a székely vitézségről, aki maga látja. Ezek valóban csodagyermekek, mert nagy részök jóformán gyermek még. Nyugodt bátorsággal, mondhatni, kimért lépésekkel haladnak a csatában előre folyvást biztosan, mint a réten a kaszások, s még énekelnek, mikor már ropognak fegyvereik. A lövöldözést hamar megunják, szuronyt szegeznek, s rohannak, és velök rohan az enyészet: az ellenségnek

nem marad más, mint futni vagy meghalni. De a székely csak egy feltét alatt ily vitéz: ha vezére még vitézebb, mint ő, s ezért szükséges, hogy Bem legyen a vezérök.” (Dávid-Mikó, 225–226.)

A költő megfigyelése nemcsak pontos, de ma is helytálló, s egybe-cseng mértékadó írástudónk, Cs. Szabó László véleményével: katonanépről – nem *katonás* népről! – lévén szó, valóban fontos *feltét* a székely esetében, hogy vezérei még vitézebbek legyenek, mint ő maga. A szóhasználat katonai ugyan, de amit takar, az végső soron és általában egy nép lelkülete, gondolkodásmódja és tetteje az előjáróihoz való viszonyt illetően. Megkerülhetetlen kihívás ez a székelyek mindenkori előjárói részére – tesszük hozzá. Felelőségük mérhetetlen, s akik alkalmatlanok erre a szerepre, illetve bárminemű közösségi feladatra, kárt is ugyanolyan arányban tehetnek azoknak, akik rájuk bízták magukat...

Végezetül Barabás Miklósnak az arcképfestésről vallott nézeteit ugyancsak említésre méltónak vélem szóba hozni. Ő, aki megfestette – Reviczky Gyula szavaival élve – kora arcképcsarnokát, azt tartotta, hogy történelmi személyiségek esetében az ábrázolt alaknak nem a valósághoz kell hasonlítania, sokkal inkább egy adott eszme kifejezése kell, hogy legyen, amellyel az illető élete úgymond összeforrt. (Vö. Barabás, 147.) Esetünkben ez a nemzeti és forradalmár költő eszméjét jelenti. Úgy érzem, ma is külön-külön eszméknek a megidézése történik meg a Petőfi-ábrázolásokban, s hinni szeretném, hogy ezek is válaszára elé állítják a mai befogadót, akár csak megidézett költőnk tette – a *kérdező* Petőfi Sándor.

IRODALOM

- Antal Árpád: *A magyar irodalom a reformkorban és 1848–49-ben*. Bukarest, 1979. 211–267.
- Barabás Miklós: *Önéletrajza*. Kolozsvár, 1985.
- Dávid Gyula–Mikó Imre: *Petőfi Erdélyben*. Bukarest, 1972.
- Hórváth János: *Petőfi Sándor*. II. kiadás. Budapest, 1926.
- Kerényi Ferenc: *Petőfi Sándor élete és költészete*. Budapest, 2008.
- Cs. Szabó László: *Kárpát kebelében*. Szellemi utazás. Budapest, 1994.
- Petőfi Sándor: *Összes művei*. I–III. Budapest, 1951.